

Genç ve Yetişkinlerde Yardımseverlik ve Dindarlık

Necmi KARSLI*

Atıf/Cite as: Karşlı, Necmi. "Genç ve Yetişkinlerde Yardımseverlik ve Dindarlık". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 60-84.

Öz: Yardımseverlik, insanlar arasında sevgi ve kardeşlik duygularını geliştiren ahlaki bir erdemdir. Yardımseverlik aynı zamanda diğerlerine karşı görevlerini yapmış olmanın neden olduğu tatmin duygusu yaşatarak, öz saygıyı geliştirerek, bireyselleşme eğiliminden uzaklaştırarak ruh sağlığına olumlu katkı sağlamaktadır. Bireylerde yardımseverlik eğilimini geliştiren en önemli olgulardan birisi dindir. İlahi ve dünyevi dinlerde yardımseverlik ve diğer toplum yanlısı davranışlar tavsiye edilmektedir. Bu çalışmada yardımseverlik ve dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi Trabzon'da ikamet eden değişik yaş ve meslek gruplarından 580 bireyden oluşturmaktadır. Araştırmada ölçme araçları olarak Yardımseverlik Ölçeği ve Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle bazı demografik değişkenler ile yardımseverlik ve dindarlık arasındaki ilişkilere bakılmış, daha sonra yardımseverlik ile dini tutum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda dini tutum ile yardımseverlik arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca, kadınların yardımseverlik düzeyinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma yardımseverlik eğilimi üzerinde dinin önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Yardımseverlik, Hayırseverlik, Din, Dindarlık

Helpfulness and Religiosity in Youth and Adults

Abstract: Helpfulness is a moral virtue that fosters feelings of love and brotherhood among people. At the same time, helpfulness contributes positively to mental health by providing a sense of satisfaction caused by having done their duty towards others, improving self-esteem, and avoiding the tendency to individualization. Religion is one of the most important phenomena that develop the tendency of benevolence in individuals. Charity and other pro-social

* Doç. Dr, Trabzon Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Trabzon, necmikarsli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2975-9307

behavior are recommended in divine and secular religions. In this study, the relationship between helpfulness and religiosity was examined. The sample of the research consists of 580 individuals from different age and occupation groups residing in Trabzon. Helpfulness Scale and the Religious Attitude Scale were used as measurement tools in the research. In the research, first of all, the relations between some demographic variables and helpfulness and religious attitude were examined, then the relations between benevolence and religious attitude were examined. As a result of the analysis of the data obtained, a positive relationship was determined between religious attitude and helpfulness. In the study, it was also determined that the level of helpfulness of women was significantly higher than that of men. The research revealed that religion has a significant effect on the helpfulness tendency.

Keywords: Psychology of Religion, Helpfulness, Charity, Religion, Religiosity

التدين والعمل الخيري عند الشباب والبالغين

المخلص: العمل الخيري فضيلة أخلاقية تنمي مشاعر المحبة والأخوة بين الناس. كما يساهم العمل الخيري بشكل إيجابي في الصحة النفسية من خلال توفير الشعور بالارتياح الناتج عن قيامه بواجبه تجاه الآخرين، وتحسين احترام الذات تقويم من الميل إلى أن يصبح تفردياً. فالدين أحد الظواهر التي تطور مهارة العمل الخيري لدى الأفراد. فالديانات السماوية وغيرها توصي بالعمل الخيري وغيره من السلوكيات المؤيدة للمجتمع. ففي هذه الدراسة، تم فحص العلاقة بين العمل الخيري والمواقف الدينية. تتكون عينة الدراسة من 580 فرداً من مختلف الأعمار والفئات المهنية المقيمين في طرابزون. وتم استخدام مقياس الأعمال الخيرية ومقياس الموقف الديني أدواتي القياس في البحث. وقد بحثت الدراسة أولاً في العلاقات بين بعض المتغيرات الديموغرافية والأعمال الخيرية والمواقف الدينية، ثم درست العلاقات بين العمل الخيري والمواقف الدينية. ونتيجة لتحليل البيانات التي تم الحصول عليها، فقد تم تحديد علاقة إيجابية بين الموقف الديني والعمل الخيري. فمنها أن مستوى المرأة في الأعمال الخيرية أعلى بكثير من مستوى الرجل. وقد أظهر أن الدين له تأثير كبير على الميل إلى أن يكون خيرياً.

الكلمات المفتاحية: سيكولوجية الدين، الإحسان، العمل، الدين، التدين

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, bir toplum içinde doğar, yaşar ve ölür. İnsanoğlu, bebeklik evresinden başlayarak hayatının tüm dönemlerinde bir başkasının yardım ve desteğine muhtaçtır. Özellikle bebeklik çocukluk ve yaşlılık dönemlerinde, hastalık, yakınların ölümü ve diğer sıkıntı zamanlarında diğerlerinden gelecek yardım ve desteğe daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Kovid-19 salgını ve küresel iklim değişimlerinin üretim faaliyetlerini sekteye uğratmasının neden olduğu ekonomik krizler ve hayat pahalılığı, paylaşma ve yardımlaşmanın önemini günümüzde daha da artırmıştır. İyilik ve yardım etme davranışı aynı zamanda bireyin mutluluğuna katkı sağlamaktadır. Tanskanen ve Danielsbacka'nın araştırmasında gönüllü hayır işleri yapan yaşlı yetişkinlerin yapmayanlara göre daha mutlu oldukları, ayrıca hayır kurumlarına bağış yapan genç yetişkinlerin

yapmayanlara göre daha mutlu oldukları bulunmuştur.¹ Dunn ve arkadaşlarının araştırmasında ise başkaları için para harcayanların kendileri için para harcayanlardan daha mutlu yaşadıkları tespit edilmiştir.² Paylaşma ve yardımlaşma insanlığın huzuru için gereklidir. Aşırı bireyselleşmenin egemen bir tutum olduğu Batı toplumlarında zengin ve fakir arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlik sonucunda cinayetler, yaralamalar, gasp olayları sıklıkla meydana gelmektedir. Bireyleri şiddete yönelten önemli çevresel etkenlerden birisi ekonomik problemlerdir. Canlılar ciddi açlık ve susuzluk tehlikesi ile karşılaştıklarında varlıklarını devam ettirebilmek için hayatta kalma içgüdünün etkisiyle şiddet uygulayabilmektedirler. Bundan dolayı ekonomik kriz ve salgın zamanlarında daha fazla şiddet olayları meydana gelmekte ve insanların yaşam süreleri kısalmaktadır.³ Tarihsel bir olgu olan dinler bireylerin duygu ve davranışlarını düzenleyen pek çok inanç, öğreti ve ritüel ihtiva etmektedir. Semavi ve dünyevi dinlerde yardımlaşma, paylaşma ve diğer toplum yanlısı davranışlar tavsiye edilmektedir. Bu çalışmada yardımseverlik ile dini tutum arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel problemi genç ve yetişkin bireylerde yardımseverlik ile dini tutum arasında nasıl bir ilişki bulunduğunun tespit edilmesidir. Bu temel problemin yanında yaş, cinsiyet, medeni durum ve meslek değişkenleri ile yardımseverlik ve dini tutum arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Çalışmada yardımlaşma ve dindarlık ilişkisi öncelikle kuramsal açıdan ele alınmış daha sonra yaptığımız nicel araştırma bulgularımız yorumlanarak diğer araştırma bulguları ile karşılaştırılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler çalışmanın yapıldığı yer, zaman ve uygulanan ölçekler ile sınırlı olup, herkes ve tüm zamanlar için genellenemez. Yardımseverlik ile çeşitli demografik değişkenlerin ilişkisi üzerine pek çok araştırma yapılmış olmakla birlikte literatürde dindarlık ve yardımseverlik ilişkisi üzerine çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Araştırma bireysel ve toplumsal yardımseverliğe her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğumuz günümüzde yardım etme davranışı üzerinde dinin etkisi ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Yardımseverlik

¹ Antti Olavi Tanskanen - Mirkka Danielsbacka, "Do Voluntariness and Charity Pay Off? Well-being Benefits of Participating in Voluntary Work and Charity for Older and Younger Adults in Finland", *Research on Ageing and Social Policy* 4/2 (2016), 2.

² Elizabeth W. Dunn vd., "Spending Money on Others Promotes Happiness", *Science* 319/5870 (2008), 1687.

³ Natalia S. Gavrilova vd., "The response of violent mortality to economic crisis in Russia", *Population Research and Policy Review* 19/5 (2000), 397; Amalsh Sharma - Sourav Bikash Borah, "Covid-19 and Domestic Violence: an Indirect Path to Social and Economic Crisis", *Journal of Family Violence*, (2020),1.

ve dindarlık ilişkisi daha önce Demirkol⁴ ve Gültekin⁵ tarafından kuramsal açıdan, Ayten⁶, Demir⁷ Bilge ve Kula⁸ tarafından nicel açıdan ele alınmıştır.

Yardımseverlik

Yardım etme davranışı sözlükte kendi güç ve imkanını başka birisinin iyiliği için kullanmak, muavenet etmek, işlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için katkı ve destek sağlamak anlamlarına gelmektedir.⁹ Yardım etme davranışı ile ilişkili olan diğer kavramlar toplum yanlısı davranış ve özgeciliktir. Toplum yanlısı davranış, toplumca değer verilen, olumlu sosyal sonuçları olan ve bir başkasının fiziksel ve psikolojik iyi oluşuna katkı sağlayan davranıştır.¹⁰ Özgecilik ise, kişisel yarar gözetmeksizin bir başkasına yardımcı olmaya çalışmak, diğerkamlıktır.¹¹ Yardım etme davranışının bir alt kategorisinde yer alan özgecilik bir başkasına yardım etmenin neden olduğu doyum dışında herhangi bir karşılık veya ödül beklentisi olmaksızın bir başkasına gönüllü olarak yardımcı olmak anlamına gelmektedir.¹²

İnsan ve hayvanlardaki yardımsever davranışların kaynağı merak konusu olmuş ve incelenmiştir. Zira insanoglunun bir başka özelliği bencilliktir. İnsan pek çok davranışını kendi öz çıkarları için gerçekleştirir. Toplum yanlısı davranışlar insana dair bu genel kanaat ile çelişmektedir. Canlılardaki yardım etme davranışı genel olarak biyolojik ve sosyal kaynaklı olarak açıklanmaktadır.

Biyolojik görüşe göre, canlılar fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye yönelik doğuştan gelen bir eğilime sahip oldukları gibi aynı zamanda başkalarına yardım etmeye de doğuştan eğilimlidirler. Sosyal-biyologlar yardım etme davranışını genetik mirasın bir ürünü olarak görürler. Sosyo-biyolojiye göre yaşamın özü hayatta kalma genidir ve genlerimiz bizi kendilerinin hayatta kalma şansı maksimum olacak şekilde harekete geçirirler, üreme yoluyla farklı bedenlere aktararak öldüğümüzde

⁴ Melih Demirkol, "Dinî Bir Tutum Olarak Yardımseverlik", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/12 (2019), 212.

⁵ Mürşide Gültekin, *Yardımseverlik Değeri ve Psiko-Sosyal İşlevleri: Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir İnceleme* (Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 52.

⁶ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 69.

⁷ Muhammed Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 77.

⁸ Emine Zehra Bilge - Mustafa Naci Kula, "Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2020), 215.

⁹ İsmail Parlatur - Türk Dil Kurumu, (ed.), *Türkçe sözlük*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998), 2535.

¹⁰ Michael A Hogg vd., *Sosyal psikoloji* (Ankara: Utopya Yayınevi, 2011), 496.

¹¹ Parlatur - Türk Dil Kurumu, *Türkçe sözlük*, 1869.

¹² Shelley E Taylor vd., *Sosyal psikoloji* (Ankara: Imge Kitabevi, 2010), 379.

genlerimiz yaşamaya devam ederler. Böylece sosyo-biyologlar yardım eden için görünür bir fayda olmadığında sergilenen kalıtsal olan güçlü bir özgeciliğin varlığına inanmaktadırlar. Sosyo-biyologlar özgeci davranışların pek çok hayvan türünde de gözlemlendiğine işaret ederek, bu davranışların öğrenilmiş değil, doğuştan geldiğini, bunun insan özgeciliği için de geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Sosyo-biyolojik yaklaşım özgeciliğin doğuştan geldiğine dair yeterli düzeyde kanıtların olmaması ve model alma gibi sosyal faktörleri hesaba katmaması gibi nedenlerden ötürü eleştirilmiştir.¹³

Sosyal yaklaşıma göre yardım etme davranışı doğuştan gelmemekte, karmaşık sosyalleşme süreçleri yoluyla sonradan öğrenilmektedir. Yaklaşım, yardım etme davranışının gelişiminde yönlendirici talimat alma, koşullanma ve gözlem yoluyla öğrenme gibi faktörlerin etkili olduğunu savunmaktadır.¹⁴ Çocuklara başkalarına yardımcı olmaları konusunda yönlendirici talimatlar vermek yardım etme eğilimlerini güçlendirmektedir. Ayrıca bir davranışın ödüllendirilmesi o davranışı pekiştirmekte ve tekrar edilme sıklığını artırmaktadır. Çocukların doğal ortamlarında yaptıkları yardım etme davranışının ödüllendirilmesi yardım etme davranışını pekiştirmekte ve o davranışın tekrar edilme ihtimalini artırmaktadır. Yardım etme davranışının gelişimini etkileyen bir diğer önemli faktör gözleyerek öğrenmedir. Sosyal öğrenme teorisine göre gözleyerek öğrenmede dikkat, hafızada tutma, denemeler yapma ve davranışa motive olma gibi süreçler yer almaktadır.¹⁵ Birey içinde bulunduğu sosyal ortamda veya medyada bir başkasının yardım etme davranışını izleyerek de yardımsever olmayı öğrenebilir. Guo ve arkadaşlarının Çin'in Wuhan kentinde gerçekleştirdikleri bir deneyde katılımcılar iki gruba ayrılmış, deney grubundaki katılımcılara Çin'in sosyal medyasında yaygın olarak paylaşılan merkezi hükümet liderinin yerel bir hastane ve süpermarketi ziyareti ile Wuhan'a giden gönüllü sağlıkçıların videoları izlettirilmiş, kontrol grubundaki katılımcılara ise krizle ilgisi olmayan nötr bir video izlettirilmiş, araştırma sonucunda topluma karışan lider ve gönüllü sağlıkçı videolarını izleyen deney grubundaki katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara nazaran belirsiz durumlarda daha az risk alma ve daha fazla toplum yanlısı davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.¹⁶ Mano'nun sosyal medyanın hayır işlerine gönüllü olarak katılma ve maddi yardımda bulunma üzerindeki

¹³ Hogg vd., *Sosyal psikoloji*, 498.

¹⁴ Hogg vd., *Sosyal psikoloji*, 501.

¹⁵ Albert Bandura, *Social learning theory* (New Jersey: Prentice-Hall, 1977), 23.

¹⁶ Yiting Guo vd., "Viral social media videos can raise pro-social behaviours when an epidemic arises", *Journal of the Economic Science Association* 7/2 (2021), 120.

etkisini incelediği araştırmada sosyal medyanın toplum yanlısı davranışları ve maddi yardımda bulunmayı artırmada etkili olduğu bulunmuştur.¹⁷

Bireylerin yardım etme davranışını etkileyen bir diğer faktör yüklemelerdir. Fritz Heider tarafından geliştirilen Yükleme (Atıf) Teorisi bireylerin davranış ve olaylara yönelik nedensel açıklamalar üretmede bilgiyi kullanma tarzlarını betimleyen bir yaklaşımdır.¹⁸ Heider'e göre insanlar iki temel insani gereksinimi gidermek için yükleme yaparlar. Bunlar, tutarlı ve dengeli bir dünya görüşüne ve çevre üzerinde kontrole sahip olmaktır.¹⁹ Yardımseverlik eğiliminin sürekli olması için yardımseverlik düşüncesinin içselleştirilmesi gereklidir. Yükleme kuramına göre bu durum bireyin kendisine yardımseverlik atfetmesiyle gerçekleşmektedir. "Ben yardımsever birisiyim" diyen bir kişi yardım etmenin mümkün olduğu durumlarda kendisine kılavuzluk edecek bir yüklemde bulunmaktadır. Muhtaç durumdaki insanlar hakkındaki yüklemeler de bireylerin yardım etme davranışını etkileyebilir. Bazen insanlar yardım etmedikleri gibi, masum bir kurbanı suçlama yoluna da gidebilirler. Adil dünya hipotezine göre insanlar bu dünyanın adil bir yer olduğuna ve herkesin başına geleni hak ettiğine inanmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Örneğin birisinin başına bir kötülük gelmiş ise belki de o kişiyi onu hak ettiği için gelmiştir. Yardım etme davranışını etkileyen bir diğer faktör normlardır. Normlar hangi davranışın normal hangisinin anormal olduğunu belirleyen davranış kalıplarıdır. Pek çok kültürde diğerlerine yardım etmenin iyi, bencilliğin ise kötü olduğunu bildiren normlar bulunmaktadır.²⁰ Özellikle üç norm, yardım etme davranışı ile yakından ilişkilidir. Bunlar toplumsal sorumluluk, karşılıklılık ve toplumsal adalettir. İlk olarak toplumsal sorumluluk kuralı, bakmakla yükümlü olduklarımıza yardım etmemizi emreder. Ebeveynlerin çocuklarına bakmaları beklenir, anne baba bu görevi yerine getiremediğinde sosyal kurumlar işe karışıp çocuğun bakımını sağlayabilir veya üstlenebilirler. İkinci olarak karşılıklılık kuralı, bize yardım edenlere bizim de yardımcı olmamız gerektiğini söyler. Pek çok araştırma diğerlerinden yardım alan bireylerin yardım aldıkları kişilere ileride yardım etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Üçüncü olarak toplumsal adalet kuralı, dürüstlük ve kaynakların hakça dağıtımıyla ilişkili toplumsal kuraldır. Bu kurala göre bir göreve eşit katkıda bulunan kişiler eşit ödüller almalıdırlar. Eğer grupta biri diğerlerinden daha fazla alırsa ödülü yeniden dağıtarak adaleti sağlama yönünden baskı

¹⁷ Rita S. Mano, "Social media, social causes, giving behavior and money contributions", *Computers in Human Behavior* 31 (2014), 287.

¹⁸ Jon E. Roedeliein, *Dictionary of theories, laws, and concepts in psychology* (Westport, Conn: Greenwood Press, 1998), 57.

¹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde insan ve insanlar: sosyal psikolojiye giriş* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 2010), 248.

²⁰ Hogg vd., *Sosyal psikoloji*, 503-505.

hissedecektir. Diğerlerinden daha az alan kişi de bu durumdan dolayı hoşnutsuzluk duyacaktır. Hayır kurumlarına para bağışı yapma davranışı da düşük gelirli insanlar için hakkaniyete uygun durumlar meydana getirme arzusu ile güdülenmektedir.²¹

Yardımseverlik ve Din

İnsanoğlunun hayattaki tüm yönelimlerinin merkezinde yer alan din, ihtiva ettiği öğreti ve ritüeller yoluyla bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol eden ve şekillendiren eşsiz bir değerler sistemidir. Başka bir tanıma göre din, bireysel ve toplumsal yönleri bulunan, inanç, bilgi ve uygulama açısından sistemleşmiş, mensuplarına bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir hedef ve dünya görüşü etrafında toplayan yapıdır.²² Dinin insanoğlunun hayatındaki yansımaları olan dindarlık ise yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik durum, eğitim durumu gibi pek çok faktörden etkilenebilen bireysel, duygusal, dinamik, çok boyutlu bir yapıdır.

Dindarlık ve yardımseverlik ilişkisi konusunda yapılan araştırmalarda genel olarak pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmektedir.²³ Bu durumun temel nedeni aşağıda kapsamlı bir şekilde ele alındığı gibi dinlerin ihtiva ettiği inanç ve ritüeller yoluyla paylaşma ve yardımlaşmayı dini bir görev ve sorumluluk olarak yüklemesi ve ayrıca bireylerde sevgi, saygı, empati, sabır, merhamet, hoşgörü gibi pozitif duyguları geliştirmesidir. Dinin yardımseverlik eğilimine önemli bir katkısı empati duygusunu geliştirmesidir. Yapılan pek çok araştırmada dindarlık ile empati arasında pozitif ilişki olduğu²⁴ empatinin olumlu toplum yanlısı davranışları artırdığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmalarda, olumlu psikolojik durumun diğerlerine yardım etme davranışında artışa, aynı zamanda diğerlerine yardım etme davranışının yardım eden için olumlu psikolojik sonuçlara neden olduğu ve güçlü benlik imajını pekiştirdiğini ortaya koymuştur.²⁵

Semavi ve dünyevi dinlerde yardımlaşma ve diğer toplum yanlısı davranışlarda bulunmak hem bir görev ve sorumluluk hem de bir ibadet olarak kabul edilmektedir. Yahudilikte yardımseverlik Tanrı tarafından emredilen bir görev, yoksullar için bir

²¹ Taylor vd., *Sosyal psikoloji*, 382-383.

²² Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 300'ü* (Ankara: Otto, 2020), 18.

²³ Arthur C. Brooks, "Faith, Secularism, and Charity", *Faith & Economics* 44 (2004), 7.

²⁴ Ali Ayten, *Empati ve din: Türkiye'de yardımlaşma ve dindarlık üzerine psiko-sosyal bir araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 207; Amanda L. Giordano vd., "Predicting Empathy: The Role of Religion and Spirituality", *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory & Research* 41/2 (2014), 53.

²⁵ Michael Lewis vd., ed., *Handbook of emotions*, (New York: Guilford Press, 2008), 440; Nancy Eisenberg - Paul A. Miller, "The relation of empathy to prosocial and related behaviors.", *Psychological Bulletin* 101/1 (1987), 91; David A. Schroeder vd., "Empathy and Prosocial Behavior", *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*, (ed.) David A. Schroeder - William G. Graziano (Oxford University Press, 2015), 282; Michael Carlson v.d.ğr., "Positive mood and helping behavior: A test of six hypotheses.", *Journal of Personality and Social Psychology* 55/2 (1988), 211.

hak, aynı zamanda bireyin günahının yükünü kaldıran bir davranış olarak kabul edilmektedir.²⁶ Yahudiler kendilerini kölelikten kurtaran ve vaat edilmiş toprakları veren tek Tanrı'yı cömertliğin timsali olarak görürler. Bu nedenle zayıfları koruma ve kurtarma şeklinde Tanrı'nın cömertliğini taklit etme görevinin kendilerine verildiğine inanırlar.²⁷ Ayrıca Yahudilikte maddi dünyadaki her şeyin Rab'be ait olduğuna²⁸ bu nedenle yoksullara verilen hediyelerin gökte olanların hakkı olduğuna inanılmaktadır. Tevrat'ta "*Kalbinizi katılaştırmayın ve elinizi kapatmayın muhtaç akrabana karşı elini aç ve ona ihtiyacı olan kadarını ödünç ver*"²⁹ "*ülkenizde muhtaçlar asla bitmeyecek, bu yüzden size emrediyorum: ülkenizdeki fakir ve muhtaç akrabalara elinizi açın*"³⁰ pasajlarında paylaşma ve yardımlaşma tavsiye edilmektedir. Tevrat'ta ihtiyaç sahibi olanlara vermek Tanrıya ödünç vermeye benzetilmiş, yoksullara verenlerin cömertliklerinden ötürü ilahi ödülle³¹ ile mükafatlandırılacakları bildirilmiştir.³² Hristiyanlıkta yardımseverlik ve paylaşmak sadece iyi bir davranış değil aynı zamanda ibadet, Tanrı'ya hizmet ve Tanrı'ya ödünç vermek olarak görülmektedir.³³ İncil'deki "*Kötülük hazineleri fayda sağlamaz, sadaka ölümden kurtarır*"³⁴ "*Yoksullara iyilik eden, Rab'be ödünç verir ve geri ödenecektir*"³⁵ pasajlarında hayırseverlik ve paylaşmak tavsiye edilmektedir. Hristiyanlıkta genel anlamıyla yardımseverlik maddi olmayan ve öncelikle Tanrı'ya yönelik bir sevgiyi ifade etmektedir. Bu Tanrı sevgisinden gelen sıcaklık, daha sonra arkadaşlara, yabancılara hatta düşmanlara doğru yönelmekte, somut yardımsever davranışlar olarak kendisini göstermektedir.³⁶ Hristiyanlık öğretisinde vermenin almaktan daha hayırlı olduğu, para, mal ve hatta tüm hayatı değerleri ile paylaşmanın erdemli bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. Teslisci bir Tanrı anlayışının hâkim olduğu Hristiyanlıkta bir kendini verme faaliyeti olarak yardımlaşma, Baba'nın kendisini bütünüyle Oğul'a verdiği, Oğul'un kendisini bütünüyle Baba'ya verdiği ve Ruh olan sevginin her ikisini birleştirdiği ve ayırdığı ölçüde üçlü bir Tanrı sevgisinin yansımadır. Hristiyanlıkta genel olarak yedi

²⁶ Alyssa M. Gray, *Charity in rabbinic Judaism: atonement, rewards, and righteousness*, (New York: Routledge, 2019), 7.

²⁷ Paul Vallyely, *Philanthropy: from Aristotle to Zuckerberg* (London: Bloomsbury Continuum, 2020), 30.
²⁸ Mezmur 24:1.

²⁹ Tesniye 15:7-8.

³⁰ Tesniye 15: 11.

³¹ Süleymanın Meselleri 19:17.

³² Mark R. Cohen, *Poverty and charity in the Jewish community of medieval Egypt* (Princeton: Princeton University Press, 2005), 6.

³³ Gary A. Anderson, *Charity: the place of the poor in the Biblical tradition* (New Haven: Yale University Press, 2013), 18.

³⁴ Prov 10:2.

³⁵ Prov 19:17.

³⁶ James Brodman, *Charity & religion in medieval Europe* (Washington: Catholic University of America Press, 2009), 3.

merhamet davranışı tanımlanmaktadır. Bunlar, açları doyurmak, susuzlara su vermek, çıplakları giydirmek, evsizleri barındırmak, hapisanedekileri ziyaret etmek, hastaları teselli etmek ve ölüleri gömmektir. Benzer şekilde öğretmek, öğüt vermek, teselli etmek, başışlamak, tahammül etmek ve diğerleri için dua etmek te merhamet davranışları arasında sayılmaktadır.³⁷ Hinduizm’de paylaşmak ve yardımlaşmak bir tercihten öte görev olarak kabul edilmektedir. Zenginliğin sadece bireyin öz faydası için değil aynı zamanda bir karakter imtihanı olduğuna inanılmaktadır. Brahmanlara (Brahma rahibi) karşı cömert olmak kuraldır. Bunun dışında misafirlere ve belli durumdaki kişilere vermek de emredilmektedir. Hinduizm’de vermenin iki temel amacı vardır. Bunlar faziletlerin biriktirilmesi (punya) ile arınma veya kefarettir. Tüm eylemler (karma) bireye ya değer ya da kusur kazandırmaktadır. Dini hayatın amaçlarından birisi mümkün olduğu kadar çok pozitif karma biriktirmek, aynı zamanda negatif karmayı ortadan kaldırmaktır. Vermek geçmişteki kusurlu davranışların gücünü zayıflatır, aynı zamanda pozitif karma biriktirmeye yardımcı olur. Verme sayesinde birey pozitif ve negatif karma dengesini kendi lehine değiştirebilir ve daha iyi bir yeniden doğuş sağlayabilir. Hindu toplumunda çeşitli suçların kefareti için cömertlik davranışı sıklıkla sergilenmektedir. Hediye miktarı suçun türüne göre değişse de bir Brahman’ı öldürme suçu bile kişinin tüm servetini Veda (Hindu kutsal metinleri) üzerine çalışan bir Brahman’a hediye etmesi ile başışlanabilir.³⁸ Budizm’de diğerlerine hizmet etme ve cömertlik sadece temel bir erdem değil aynı zamanda Budizm’in yolu ve amacıyla ilgili önemli bir ritüeldir. Dhammapada’da yer alan “*Cimriler Tanrıların dünyasına gitmezler, sadece aptallar cömertliği övmez. Bilge adam cömertliği sever ve onun sayesinde öbür dünyada kutsanmışlardan olur*”³⁹ ve Buda’ya atfedilen “*Tanrıların ve insanların refahı, yararı ve iyiliği için yola çıkan*”⁴⁰ dizeleri Budizm’in yardımseverliğe ve cömertliğe yönelik tutumunu özetlemektedir. Budizm’de cömertlik ve başışlama anlamına gelen Dāna, aydınlanma ve mükemmelleşme yolunda sahip olunması gereken on erdemden birisidir. Bu erdemler arasında en başta cömertlik (dāna) gelmekte, ardından ahlak, feragat, bilgelik, enerji, sabır, doğruluk, kararlılık, şefkat ve sükûnet gelmektedir. Budizm’in kutsal metinlerinde pek çok şekilde cömertlik, kötülüğün üç kaynağı olan aç gözlülük, nefret ve cehaleti tedavi eden bir erdem olarak ele alınmıştır.⁴¹

³⁷ Gregory R. Beabout, *Charity in Jewish, Christian, and Islamic traditions* (Lanham: Lexington Books, 2017), 33,35.

³⁸ Warren Frederick Ilchman vd., ed., *Philanthropy in the world’s traditions* (Bloomington: Indiana University Press, 1998), 73.

³⁹ Dhammapada Dhp., v177.

⁴⁰ Vinaya Pitaka 1.21.

⁴¹ Ilchman vd., *Philanthropy in the world’s traditions*, 79-82.

İslam dini, inanan bireye Allah'a, diğer canlılara ve çevreye karşı bir takım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Yardımlaşma İslam'ın bireye yüklediği diğerlerine yönelik sorumluluklardandır. Kur'an-ı Kerim'de ihsan, ikram, îsâr, a'ta, infak ve sahih amel şeklinde ifade edilen yardımlaşma hem bir ibadet hem de tavsiye edilen ahlaki bir davranıştır. Kur'an-ı Kerim'de "İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın"⁴², "Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et"⁴³, "Akrobaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma"⁴⁴, "(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever"⁴⁵ ayetlerinde inananlara güzel işlerde yardımlaşmaları, iyilik yapmaları ve mali yardımda bulunmaları tavsiye edilmektedir. O gün o altın ve gümüşlerin üstü cehennem ateşinde kızdırılacak da bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacak (onlara): "İşte bu kendi canınız için saklayıp biriktirdiğiniz şeydir. Haydi şimdi tadın bakalım şu biriktirdiğiniz şeyin tadını!" denilecek"⁴⁶ ayetinde ise sahip oldukları malları biriktirerek, ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmeyen insanların ahirette karşılaşacakları acı verici azaptan bahsedilmektedir. Yardımlaşmanın en önemli boyutunu mali yardımlaşma oluşturmaktadır. Zira mali imkanlar, başta gıda olmak üzere, eğitim, sağlık gibi pek çok yaşamsal ihtiyacın temini açısından gereklidir. Kur'an-ı Kerim'de zekât, sadaka ve infak ile ilgili 99 ayetin bulunması, ayrıca pek çok ayette namaz ibadeti ile birlikte zekât ve infakın zikredilmesi İslam'ın mali yardımlaşmaya verdiği önemi göstermektedir. İslam'ın temel kaynaklarında yardım etme davranışı mali yardımda bulunmak⁴⁷, bilgiyi paylaşmak⁴⁸, iyilik yapmak⁴⁹, yakınlarla bakmak⁵⁰, tebessüm etmek⁵¹, din kardeşini sevmek⁵² ve ihtiyacını gidermek⁵³, hakkı ve sabrı tavsiye etmek⁵⁴, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak⁵⁵, dargınları barıştırmak⁵⁶, yolunu kaybedene yol göstermek ve insanlara rahatsız veren şeyleri yoldan kaldırmak⁵⁷

42 el-Mâide 5/2.

43 el-Kasas 28/77.

44 el-İsrâ 17/26.

45 el-Bakara 2/195.

46 et-Tevbe 9/35.

47 el-Bakara 2/3; Âl-i İmrân 2/92; Âl-i İmrân 3/134.

48 Tirmizî, "İlim", 3; Ebû Dâvûd, "İlim", 9.

49 el-Kasas 28/77.

50 en-Nahl 16/90.

51 Tirmizî, "Birr", 36; Ebu Davut, "Libas", 24.

52 Müslim, "İmân", 93; Tirmizî, "Sıfâtü'l-Kıyame", 56.

53 Buharî, "Mezâlim", 3.

54 el-Asr 103/3.

55 Tirmizî, "Birr", 36.

56 Müslim, "Zekât", 56.

57 Tirmizî, "Birr", 36; Müslim, "Birr", 127.

şeklinde maddi ve manevi boyutlarıyla ele alınmış ve tavsiye edilmiştir. İslam'da kimlere yardım edileceği konusunda ise anne baba, eş ve çocuklar gibi bakmakla yükümlü olunan kişiler öncelikli olmak üzere yakınlarla⁵⁸ yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara⁵⁹ maddi ve manevi olarak yardımcı olmak tavsiye edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de paylaşma ve yardımlaşmanın gizli olarak yapılmasının daha hayırlı olduğu⁶⁰ iyiliği başa kakarak gönül kırmanın ve gösterişin ise iyiliğin tüm sevabını ortadan kaldıracağı bildirilmiştir.⁶¹

Müslümanlar için dini ve ahlaki bir model olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatında paylaşma ve yardımlaşma belirgin bir şekilde yer almıştır. Hz. Muhammed *"Bir kul, kardeşine yardım ettiği sürece Allah da o kuluna yardım eder"*⁶²; *"Bir mümin, aç bir mümini doyurursa, Allah da o kimseyi cennet meyveleriyle doyuracaktır. Yine bir mümin, susuz kalan bir mümine bir şeyler içirip susuzluğunu giderirse, Allah kıyamette ona (misk ile mühürlenmiş lezzetli bir içecek olan) 'Rahik-ı Mahtûm'dan içirecektir. Yine bir mümin, elbiseye ihtiyacı olan bir mümini giydirse, Allah da ona cennetin yemyeşil elbiselerinden giydirecektir"*⁶³ buyurarak yardımseverlerin Allah'ın sevgisine ve yardımına nail olacakları, Ahirette de çeşitli nimetlerle ödüllendirilecekleri bildirmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v) *"Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer"*⁶⁴ buyurarak müminler arasındaki birlik ve dayanışmanın önemini vurgulamıştır. O'nun hayatında paylaşma ve yardımlaşma sadece vazedilen ahlaki bir davranış değil, aynı zamanda bizzat uygulanarak sergilenen bir yaşam tarzı olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v) aile hayatında ev işlerinde eşine yardımcı olmuş⁶⁵, *"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanıdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanım"*⁶⁶ buyurmuştur. Ayrıca maddi imkansızlıklardan dolayı evlenemediğini söyleyen gençlere yardımcı olup evlenmelerini sağlamıştır.⁶⁷ Malı tutmanın, biriktirmenin değil Allah rızası için infak etmenin gerçek kazanç olduğunu bildiren Hz. Muhammed'in evinde bir koyun olarak kurban kesilip, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştı. Hz. Muhammed eve döndüğünde *"Koyundan geriye ne kaldı*

58 en-Nahl 16/90.

59 el-Bakara 2/215.

60 el-Bakara 2/271.

61 el-Bakara 2/264.

62 Müslim, "Zikr", 38.

63 Tirmizî, "Kıyâme", 18.

64 Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr", 66.

65 Buhârî, "Ezân", 44.

66 İbn Mâce, "Nikâh", 50.

67 Ebû Dâvûd, "İmâre", 19-20.

diye sordu”, “*Sadece bir kürek kaldı*” dediler. Bunun üzerine “*Desenize, bir küreği hariç hepsi duruyor*”⁶⁸ buyurmuştur.

Muhacir-Ensar dayanışması İslam tarihinde Müslümanlar arasındaki paylaşma ve yardımlaşmanın en güzel şekilde sergilendiği olaylardan birisidir. Osmanlı toplumunda zengin insanların ihtiyaç sahibi insanlara, hatta hayvanlara yardım için kurulmuş vakıflar, ırk, din ayrımı gözetmeksizin herkese hizmet veren hastaneler, fakirlere, kimsesizlere, gariplere, yolculara ve ihtiyaç duyan herkese ücretsiz yemek hizmeti veren imarethaneler, şehirlerarası yol güzergahlarında yapılmış yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığı han ve kervansaraylar bulunmaktaydı.⁶⁹ Ayrıca ihtiyaç sahibi olan insanlara yardım için yapılmış sadaka taşları mevcuttu. Sadaka taşları, vakarından dolayı fakirliğini gizleyenlere, ihtiyacını kimseye açmayanlara alan el olmanın ve bir şey istemenin ezikliğini yaşatmamak için geliştirilmiş zarif bir yöntemdi.⁷⁰

Yöntem

Araştırmamızda iki veya daha fazla sayıdaki ilişkinin varlığını ve derecesinin belirlenmesini amaçlayan bir araştırma modeli olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde aralarında ilişkinin varlığı incelenen değişkenler ilişkisel çözümlemeye olanak verecek veri çiftleri şeklinde ayrı ayrı sembolleştirilmektedir.⁷¹

Örneklem

Araştırma örneklemini 2020-2021 Eğitim Öğretim döneminde Trabzon Üniversitesi'nin farklı fakülte ve bölümlerinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri ile farklı yaş ve meslek gruplarından rastlantısal olarak seçilmiş 580 yetişkin bireyden oluşmaktadır. Örneklem 236'sı (%40,7) 17-21 yaş grubunda, 285'i (%49,1) 22-39 yaş grubunda, 59'u (%10,2) 40-59 yaş grubunda yer almaktadır. Örneklem 462'si (%79,7) kadın, 118'i ise (%20,3) erkektir. Örneklem 476'sı (%82,1) bekar, 104'ü ise (%17,9) evlidir. Örneklem 451'i (%77,8) üniversite öğrencisi, 49'u (%8,4) öğretmen, 22'si (%3,8) akademisyen, 11'i (%1,9) din görevlisi, 14'ü (%2,4) memur, 8'i (%1,4) serbest meslek, 25'i (%4,3) ev hanımıdır. Örneklem 56'sının (%9,7) sosyo-ekonomik düzeyi düşük, 507'sinin (%87,4) orta, 17'sinin ise (%2,9) ise yüksektir.

⁶⁸ Tirmizî, “Sıfatü'l Kıyame”, 55.

⁶⁹ Adnan Adıgüzel, “İnsanlık Onurunu Koruma ve Kıırma Arasında Hayırseverlik Anlayışı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2014), 82.

⁷⁰ Ensar Çetin, “Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve ve Sadaka Taşı”, *Akademik Bakış Dergisi*, 41 (2014), 6.

⁷¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel araştırma yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020), 114.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Anketi: Araştırma anketinin demografik değişkenler ihtiva eden bu kısmında katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf ve ekonomik durumu ile ilgili birtakım ifadeler yer almaktadır.

Yardımseverlik Ölçeği: Demirci tarafından doktora tezi bağlamında geliştirilen ölçek, likert formatında 2'si ters olarak kodlanmış tek boyutlu toplam 7 maddeden oluşmaktadır. Yardımseverlik Ölçeğinin geçerliliğini tespit için uygulanan faktör analizi sonucunda ölçeğin toplam varyansın %42,62'sini açıklayan tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .50 ile .74 arasında değişmektedir. Ölçeğin ölçüt-bağıntılı geçerliliği için Portre Değerler Anketi'nin evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik ve uyma alt ölçekleri ile arasındaki ilişkiler incelenmiş, analiz sonucunda ölçeğin bu boyutlar ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik durumun gösteren Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .76; üç hafta arayla tekrar uygulanmasından elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .63 olarak bulunmuştur. Tüm bu analizler ölçeğinin bireylerde yardımseverlik eğilimini ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymuştur.⁷²

Ok-Dini Tutum Ölçeği: Ok tarafından geliştirilen ölçek likert formatında 2'si ters olarak kodlanmış toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Dini Tutum Ölçeği dini biliş, dini duygu ve dini davranış ve dini ilişki şeklinde dört boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlilik durumunu tespit için faktör analizi uygulanmış ve tüm maddelerinin 4 faktörde kümelendiği ve tüm maddelerin toplam varyansın %78'ini açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin boyutlarının alfa düzeylerinin davranış alt boyutu (.60) haricinde tatmin edici düzeyde olduğu görülmüştür. Ölçek boyutlarının kendi aralarındaki korelasyonları ise .26-.52 arasında değişmektedir. İki farklı uygulaması yapılan ölçeğin alt boyutları ile birlikte tatmin edici düzeyde iç tutarlılığa (.81 ve .91) sahip olduğu, açılımsal ve doğrulayıcı faktör geçerliliğinin bulunduğu ve diğer dindarlık ölçekleri ile yapılan analizler sonucunda kriter geçerliliğine sahip olduğu görülmüştür. Tüm bu analizler, Ok-Dini Tutum Ölçeği'nin bireylerde dini tutum durumunu ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu ortaya koymuştur.⁷³

⁷² İbrahim Demirci, *Huzurlu ve mutlu yaşamın değerler ve karakter güçleri bağlamında karma bir araştırmayla incelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 200.

⁷³ Üzeyir Ok, "Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.

Hipotezler

Araştırma hipotezlerimiz iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımdaki hipotezler yardımseverlik ve dini tutum ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. İkinci kısım hipotezler ise yardımseverlik ve dini tutum ilişkisi üzerinedir.

Birinci kısım hipotezler:

A1. Yaş arttıkça dindarlık artar.

A2. Yaş arttıkça yardımseverlik artar.

A3. Kadınlar erkeklere nazaran daha dindardırlar.

A4. Kadınlar erkeklere nazaran daha yardımseverdirler.

A5. Evliler bekarlara nazaran daha dindardırlar.

A6. Evliler bekarlara nazaran daha yardımseverdirler.

A7. Öğrencilerin dindarlık düzeyi diğer meslek gruplarından daha düşüktür.

A8. Öğrencilerin yardımseverlik düzeyi diğer meslek gruplarından daha düşüktür.

İkinci kısım hipotezler:

B1. Yardımseverlik ile dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki vardır.

B2. Dindarlık düzeyi yüksek olanların yardımseverlik eğilimi dini tutumu düşük olanlarından daha yüksektir.

İşlem

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için Trabzon Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alındıktan sonra 2020-2021 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Trabzon Üniversitesi'nin farklı fakülte ve bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler ile Trabzon il merkezinde ikamet eden farklı yaş ve meslekten 580 birey üzerinde gönüllülük esasına göre elektronik anket uygulaması yapılmıştır. Elektronik ankettin giriş kısmında katılımcılara araştırmanın amacı, verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı konularında bilgilendirme yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için SPSS (v26) yazılımı kullanılmıştır. Öncelikle yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, sosyo-ekonomik durum değişkenlerinin yardımseverlik ve dini tutum ile ilişkilerine bakılmış daha sonra yardımseverlik ile dini tutum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz için frekans, korelasyon, t-testi, tek yönlü Anova ve regresyon işlemleri uygulanmıştır.

Bulgular

Demografik Değişkenlere Göre Yardımseverlik ve Din Tutum Arasındaki İlişkiler

Tablo 1. Demografik Değişkenler ile Yardımseverlik ve Dini Tutum Arasındaki Korelasyonlar

	Yaş	Cinsiyet	Medeni D.	Meslek	Ekonomik D.
Yardımseverlik	.029	-.106*	-.016	.047	.080
Dini Tutum	.153**	-.020	-.145**	.126**	.047

Tablo 1’de görüldüğü gibi yardımseverlik ile cinsiyet ($r=-.106$, $p<.05$) arasındaki ilişkiler; dini tutum ile yaş ($r=.153$, $p<.01$), medeni durum ($r=-.145$, $p<.01$) ve meslek ($r=.126$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmıştır. Yardımseverlik ile yaş, medeni durum, meslek ve ekonomik durum arasındaki ilişkiler; dini tutum ile cinsiyet ve ekonomik durum arasındaki ilişkiler ise istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmamıştır.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Yardımseverlik ve Dini Tutum Düzeyleri

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss
Yardımseverlik	Erkek	118	30.35	4.02
	Kadın	462	31.20	2.97
		T =2.154	df =151.17	p=.033
Dini Tutum	Erkek	118	34.38	6.51
	Kadın	462	34.66	5.32
		t=488	df=578	p=.626

Tablo 2’deki verilere göre erkeklerin yardımseverlik ortalaması $\bar{x}=30.35$ iken kadınlarınki $\bar{x}=31.20$ ’dir. Uygulamış olduğumuz t-testi analiz sonucuna göre kadınların yardımseverlik düzeylerinin erkeklerinkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiş olup *hipotez A4* desteklenmiştir ($t=2.154$, $p=.033$, $p<.05$). Yine tablo 2’deki verilere göre kadınların dini tutum düzeyleri erkeklerinkinden bir miktar daha yüksek çıkmış olmakla birlikte gruplar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmamıştır ($t=488$, $p=.626$, $p>.05$). Böylece *hipotez A3* desteklenmemiştir.

Tablo 3. Yaş Gruplarına Göre Yardımseverlik ve Dini Tutum Düzeyleri

	Yaş	N	%	\bar{X}	ss		
Yardımseverlik	1- 17-21 yaş grubu	236	40.7	30.96	3.33		
	2- 22-39 yaş grubu	285	49.1	31.02	3.15		
	3- 40-59 yaş grubu	59	10.2	31.35	3.16		
	Toplam	580	100	31.03	3.23		
F (2.577) = 346					p=.708	p>.05	Tamhane

Dini Tutum	1- 17-21 yaş grubu	236	40.7	33.70	6.41	1/2,3
	2- 22-39 yaş grubu	285	49.1	34.97	4.98	
	3- 40-59 yaş grubu	59	10.2	36.40	3.90	
	Toplam	580	100	34.60	5.58	

$F_{(2,577)} = 6.932 \quad p=.001 \quad p<.05$

Araştırmada yaş arttıkça bireylerde yardımseverlik eğiliminin artmakta olduğu tespit edilmiş olmakla birlikte Tablo 3'te yer alan Tek Yönlü Varyans (Anova) analizine göre yaş gruplarının yardımseverlik puanları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmamıştır ($p=.708 \quad p>.05$). Ayrıca tablo 3'teki verilere göre 17-21 yaş grubunun dini tutum ortalaması $\bar{x}=33.70$ iken, 22-39 yaş grubunun ki $\bar{x}=34.97$, 40-59 yaş grubunun dini tutum ortalaması ise $\bar{x}=36.40$ 'tır. Uygulamış olduğumuz Tek Yönlü Varyans (Anova) analizine göre yaş ile dini tutum arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur ($p=.001 \quad p<.05$). Post Hoc (Tamhane) analiz sonucuna göre bu durum 17-21 yaş grubu ile diğer yaş grupları arasındaki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. Medeni Duruma göre Dini Tutum Düzeyleri

	Medeni D.	N	\bar{X}	ss
Yardımseverlik	Bekar	476	31.01	3.26
	Evli	104	31.14	3.05
		T =382	df =578	p=.702
Dini Tutum	Bekar	476	34.22	5.85
	Evli	104	36.33	3.65
		T =4.711	df =234.70	p=.000

Araştırma örnekleminde dul bireyler bulunmadığından dolayı medeni durum analizimiz bekar ve evli grupları arasında yapılmıştır. Tablo 4'teki t-testi analiz sonucuna göre evlilerin yardımseverlik düzeyleri bekarlarınkinden bir miktar daha yüksek çıkmış olmakla birlikte gruplar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmamıştır ($t=382, p=.702, p>.05$). Böylece *hipotez A6* desteklenmemiştir. Ayrıca tablo 4'teki verilere göre bekarların dini tutum ortalaması $\bar{x}=34.22$ iken evlilerininki $\bar{x}=36.33$ 'tür. Uygulamış olduğumuz t-testi analizi sonucuna göre evlilerin dini tutum düzeylerinin bekarlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiş olup *hipotez A5* desteklenmiştir ($t=4.711, p=.000, p<.01$).

Tablo 5. Meslek Durumuna Göre Yardımseverlik ve Dini Tutum Düzeyleri

	Meslek	N	%	\bar{X}	ss
Yardımseverlik	1. Öğrenci	451	77.8	30.96	3.30
	2. Öğretmen	49	8.4	30.95	2.90
	3. Akademisyen	22	3.8	31.13	2.35
	4. Din görevlisi	11	1.9	32.81	2.35

	5. Memur	14	2.4	31.21	3.33	
	6. Serbest meslek	8	1.4	31.50	2.56	
	7. Ev hanımı	25	4.3	31.36	3.56	
	Toplam	580	100	31.03	3.23	
	F (6,573) = 680 p=.666 p>.05					
	Tamhane					
Dini Tutum	1. Öğrenci	451	77.8	34.17	5.89	1/2,3,6
	2. Öğretmen	49	8.4	36.18	4.01	
	3. Akademisyen	22	3.8	35.50	4.59	
	4. Din görevlisi	11	1.9	35.90	4.67	
	5. Memur	14	2.4	35.00	4.33	
	6. Serbest meslek	8	1.4	36.12	3.31	
	7. Ev hanımı	25	4.3	37.12	3.20	
	Toplam	580	100	34.60	5.58	
	F (6,573) = 2.271 p=.036 p<.05					

Tablo 5'teki verilere göre öğrencilerinin dini tutum puanı \bar{x} =34.17 iken (öğretmen=36.18; akademisyen=35.50; din görevlisi=35.90; memur=35.00; serbest meslek=36.12), ev hanımlarının dini tutum puanı ise \bar{x} =37.12'dir. Uyguladığımız Tek Yönlü Varyans (Anova) analizine göre dini tutum ile meslek gruplarının dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p=.036$ $p<.05$). Araştırmada en düşük dini tutum düzeyine öğrencilerin sahip olduğu tespit edilmiş olup *hipotez A7* desteklenmiştir. Araştırmada en yüksek dini tutum düzeyine ise ev hanımlarının sahip olduğu görülmüştür. Post Hoc (LSD) analizine göre anlamlı farklılık, öğrenciler ile öğretmenler ve ev hanımları arasındaki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan tablo 5'de yer alan Tek Yönlü Varyans (Anova) analizine göre meslek ile yardımseverlik arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=.666$ $p>.05$). Böylece *hipotez A8* desteklenmemiştir.

Dindarlık ile Yardımseverlik Arasındaki İlişkiler

Tablo 6. Dini tutum ile Yardımseverlik Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Dini Tutum	Yardımseverlik
	.334**

Tablo 6'daki verilere göre yardımseverlik ile dini tutum ($r=.334$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmıştır. Böylece "Yardımseverlik ile dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır" şeklindeki *hipotez B1* desteklenmiştir.

Tablo 7. Dini Tutum Durumuna Göre Yardımseverlik Düzeyleri

	Dini Tutum	N	\bar{X}	ss
Yardımseverlik	Düşük	78	29.53	4.39
	Yüksek	141	32.87	2.44
$t = -6.200$ $df = 103.91$ $p = .000$				

Tablo 7'deki verilere göre dini tutum düzeyi düşük olanların yardımseverlik ortalaması $\bar{x}=29.53$ iken, dini tutum düzeyi yüksek olanların yardımseverlik ortalaması $\bar{x}=32.87$ 'dir. T-testi analiz sonucuna göre dini tutum düzeyi yüksek olanların yardımseverlik düzeyinin dini tutum düzeyi düşük olanlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiş olup *hipotez B2* desteklenmiştir ($t=-6.200$, $p=.000$, $p<.01$).

Tablo 8. Dini Tutum ile Yardımseverlik Arasındaki Regresyon Analizi

Yardımseverlik	β	t	p	R ²
	.553	7.505	.000	.306

Tablo 8'de yardımseverlik ile din tutum arasındaki tekli regresyon analizi sonucuna yer verilmiştir. Regresyon analizinde bağımlı değişken olarak yardımseverlik, bağımsız değişken olarak ise dini tutum kabul edilmiştir. Uygulamış olduğumuz tekli regresyon analizi sonucunda dini tutumun yardımseverliği anlamlı bir şekilde açıkladığı tespit edilmiştir ($\beta=.553$, $p=000<.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cinsiyet yardımseverlik ilişkisi ile ilgili olarak araştırmada kadınların yardımseverlik düzeylerinin erkeklerinkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2). Ayrıca araştırmada anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte kadınların dini tutum düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere nazaran daha duygusal bir yapıya sahip olmaları, sorunlarını daha kolay bir şekilde diğerleri ile paylaşabilmeleri, annelik içgüdüğü, toplumun kadına yüklediği roller araştırmada kadınların yardımseverlik düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Kadınların yardımseverlik düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek çıkmasını etkileyen bir başka faktör dindarlıktır. Zira araştırmada anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte kadınların dini tutum düzeyleri erkeklerinkinden bir miktar daha yüksek çıkmıştır. Araştırmada dini tutum ile yardımseverlik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir (bkz. Tablo 6). Dolayısıyla dinin tutum düzeyi erkeklerinkinden daha yüksek çıkan kadınların dinin paylaşma ve yardımlaşma ile ilgili tavsiyelerine daha fazla uymaları yardımseverlik düzeylerinin de erkeklerinkinden daha yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Demir'in yaşları 15-72 arasında değişen 421 birey üzerinde yaptığı araştırmada da

kadınların erkeklere nazaran daha yardımsever oldukları tespit edilmiştir.⁷⁴ Yılmaz'ın öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada kadın öğretmenlerin yardımseverlik düzeylerinin erkek öğretmenlerinkinden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür.⁷⁵ Bilge ve Kula'nın liseli gençler üzerinde yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin iyilik algısı düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁷⁶ Aslan'ın ilkököl 4. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da kız öğrencilerin yardımseverlik düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁷⁷ Eagly ve Crowley'in cinsiyet ve yardım etme davranışı ilişkisini inceledikleri meta-analiz çalışmasında kadınların erkeklere nazaran daha fazla empati gösterdikleri halde, erkeklerin kadınlara göre yardım etme eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.⁷⁸ Ayten'in yaşları 16-74 arasında değişen 911 birey üzerinde yaptığı çalışmada ise cinsiyet ile genel yardım boyutunda anlamlı bir ilişki bulunmazken, arkadaşlara yardım boyutunda kadınların, belirsiz durumlarda yardım boyutunda ise erkeklerin lehine anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.⁷⁹

Yaş ile yardımseverlik arasında anlamlılık derecesine ulaşmayan pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, yaş arttıkça bireylerde dini tutum düzeylerinin anlamlı derecede artmakta olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 3). Çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğunun (%89,8) 17-39 yaş grubunda olması ve üst yaş gruplarından katılımcı sayısının azlığı yaş ile yardımseverlik arasındaki ilişkinin anlamsız çıkmasında etkili olmuş olabilir. Bununla birlikte genel olarak bireylerde yaş arttıkça yardımseverlik eğiliminin artması beklenen bir durumdur. Zira yardımseverlik, ahlaki olgunluk, hayat tecrübesi, dindarlık ve özellikle de sosyo-ekonomik durum ile yakından ilişkilidir. Bireylerde yaşın artması ile birlikte ahlaki olgunlaşma, daha fazla öz kontrol kabiliyeti, dindarlıkta artış (bkz. Tablo 3) ve belli bir işte çalışma nedeniyle sosyo-ekonomik düzeyde yükselme meydana gelir. Bu faktörler, çalışmada üst yaş gruplarında yer alan yetişkin bireylerin yardımseverlik düzeylerinin çoğunluğu öğrenci ve işsiz bireylerden oluşan alt yaş gruplarındakilerden daha yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Ayten'in çalışmasında da yaş ile genel yardım etme eğilimi arasında anlamlı bir ilişki

⁷⁴ Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, 52.

⁷⁵ Ercan Yılmaz, "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 7/17 (2009), 115.

⁷⁶ Bilge - Kula, "Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki", 233.

⁷⁷ Serkan Aslan, "İlkökol 4. Sınıf Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Yardımseverlik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (2017), 171.

⁷⁸ Alice H. Eagly - Maureen Crowley, "Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature.", *Psychological Bulletin* 100/3 (1986), 283.

⁷⁹ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 116.

bulunmamıştır.⁸⁰ Demir'in araştırmasında ise yaş ile yardımseverlik arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Buna göre en yüksek yardımseverlik düzeyi orta ve ileri yetişkinlik dönemlerinde en düşük yardımseverlik ise 22-34 yaş aralığındaki ilk yetişkinlik döneminde görülmüştür.⁸¹

Medeni durum ile yardımseverlik arasında anlamlılık derecesine ulaşmayan pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, evlilerin dini tutum düzeylerinin bekarlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 4). Örneklemin %82,1'ini oluşturan bekarların tamamına yakınının (17-21 yaş grubu=%100 bekar; 22-39 yaş grubu=%82,1 bekar) alt yaş gruplarında yer almasından dolayı medeni durum ile yardımseverlik ilişkisinin olumsuz çıkmasını etkileyen faktörlerden birisi yaştır. Bununla birlikte anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte evlilerin yardımseverlik düzeylerinin bekarlarınkinden bir miktar daha yüksek çıkmasında evliliğin bireye kazandırdığı sorumluluk ve olgunluğun yanında dindarlık faktörü de etkili olmuş olabilir. Zira çalışmada dinden uzak olanlara nazaran dindarların daha fazla yardımsever oldukları (bkz. Tablo 6) ve bekarlara nazaran evlilerin daha fazla dindar oldukları (bkz. Tablo 4) anlamlı bir şekilde tespit edilmiştir. Demir'in araştırmasında da evlilerin yardımseverlik ve dindarlık düzeylerinin bekarlarınkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁸² Yılmaz'ın araştırmasında ise en yüksek yardımseverlik düzeyi bekarlarda ve evlilerde en düşük yardımseverlik düzeyi ise boşanmışlarda görülmüştür.⁸³ Ayten'in araştırmasında ise en yüksek yardımseverlik düzeyi dul ve boşanmışları kapsayan diğerleri grubunda, daha sonra evlilerde, en düşük yardımseverlik düzeyi ise bekarlarda tespit edilmiştir.⁸⁴

Meslek ile yardımseverlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte çalışmada, meslek ile dini tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir (bkz. Tablo 5). Bulgulara göre en düşük dini tutum düzeyinin öğrencilerde, en yüksek dini tutum düzeyinin ise ev hanımlarında olduğu görülmüştür. Örneklemin büyük çoğunluğunun (%77,8) üniversite öğrencilerinden oluşması ve diğer meslek gruplarından katılımcı sayısının düşük olması meslek ile yardımseverlik arasındaki ilişkinin anlamsız çıkmasında etkili olmuş olabilir. Anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte en düşük yardımseverlik düzeyi öğrencilerde en yüksek yardımseverlik düzeyi din görevlileri ve ev hanımlarında görülmüştür. Öğrencilerin yardımseverlik düzeyinin düşük çıkmasında daha önce bahsedilen yaş, dindarlık ve sosyo ekonomik durum faktörleri

⁸⁰ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 122.

⁸¹ Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, 56.

⁸² Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, 66.

⁸³ Yılmaz, "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", 116.

⁸⁴ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 127.

etkili olmuştur. Ev hanımlarının yardımseverlik düzeyinin diğer meslek gruplarından daha yüksek çıkmasında dindarlık düzeylerinin yüksek düzeyde olması etkili olmuş olabilir. Demir'in araştırmasında ise meslek ile yardımseverlik arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre en yüksek yardım etme eğilimi emekli ve ev hanımlarında en düşük yardım etme eğilimi ise iş adamı ve serbest meslek gruplarında görülmüştür.⁸⁵ Ayten'in araştırmasında ise meslek ile yardımseverlik arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.⁸⁶

Dini tutum ile yardımseverlik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu ve dini tutum düzeyi yüksek olanların yardımseverlik düzeylerinin dini tutum düzeyi düşük olanlarından istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 6,7). Daha önce kapsamlı bir şekilde ifade edildiği gibi semavi ve dünyevi dinlerde yardımlaşma ve diğer toplum yanlısı davranışlarda bulunmak hem bir görev ve sorumluluk hem de bir ibadet olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla araştırmada dini tutum düzeyi düşük olanlara nazaran dini tutum düzeyi yüksek olanların daha yardımsever çıkmasında dindar bireylerin dinin paylaşma ve yardımlaşma ile ilgili emir ve tavsiyelerine daha fazla itaat etmeleri etkili olmuş olabilir. Pichon ve arkadaşlarının araştırmasında dini kavramların kendi başlarına bilinçsiz bir şekilde toplum yanlısı davranış şemalarını harekete geçirebileceğini ortaya koymuştur.⁸⁷ Ayten'in araştırmasında dini inanç ve etki boyutları ile yardımseverlik arasında pozitif yönlü güçlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.⁸⁸ Demir'in araştırmasında ise dindarlığın bilgi, inanç, ritüel ve etki boyutları, iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık ile yardım etme eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur.⁸⁹ Bilge ve Kula'nın 379 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada iç güdümlü dindarlık ile iyilik algısı arasında pozitif, dış güdümlü dindarlık ile iyilik algısı arasında ise negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir.⁹⁰ Brooks'un araştırmasında bir dine inanan ve inancını yaşayan bireylerin daha sık ve gönüllü olarak yardım etme davranışı sergiledikleri bulgulanmıştır.⁹¹ Lemay ve Bates'in sokak sanatçılara yardım etme davranışı üzerine yaptıkları araştırmada daha önce sokak sanatçıları ile öfke deneyimi yaşamamış, evsizlere yardımda

⁸⁵ Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, 71.

⁸⁶ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 143.

⁸⁷ Isabelle Pichon vd., "Nonconscious influences of religion on prosociality: a priming study", *European Journal of Social Psychology* 37/5 (2007), 1032.

⁸⁸ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 153.

⁸⁹ Demir, *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, 77-79.

⁹⁰ Bilge - Kula, "Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki", 215.

⁹¹ Brooks, "Faith, Secularism, and Charity", 7.

bulunmuş ve daha düşük dini köktencilige sahip katılımcıların sokak sanatçlarına daha fazla yardım etme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.⁹²

Yardımseverlik ve dini tutum ilişkisinin incelendiği bu araştırmada sonuç olarak kadınların erkeklere nazaran daha yardım sever oldukları, yaş arttıkça dini tutum düzeyinin arttığı, evlilerin dini tutum düzeylerinin bekarlarınkinden daha yüksek olduğu, en düşük dini tutum düzeyinin öğrencilerde en yüksek dini tutum düzeyinin din adamları ve ev hanımlarında olduğu tespit edilmiştir. Yaş, medeni durum, meslek ile yardımseverlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın temel problemi ile ilgili olarak dini tutum ile yardımseverlik arasında pozitif yönlü güçlü ilişkiler tespit edilmiştir. Bulgularımız konu üzerine yapılan başka araştırmaların bulguları ile uyumluluk arz etmektedir. İnsanoğlunun duygu, düşünce ve davranışları üzerinde önemli etkisi olan dinler, ihtiva ettikleri inanç, öğreti ve ritüeller ile bireylerde yardımseverlik ve toplum yanlısı davranışları geliştirmektedir. İnsanın huzuru ve refahı için yardımseverlik eğilimini geliştiren dini, manevi değerler çocuklara erken gelişim dönemlerinden başlayarak kazandırılmalıdır. Bu bağlamda insan kişiliğinin şekillendiği çocuk dönemi ve ergenlik dönemini içine alan ilk ve orta öğretim din kültürü ve ahlak bilgisi kitaplarında yardımseverlik ve diğer erdemlere daha fazla yer verilmelidir. Araştırmamız katılımcıların çoğunluğunun genç bireylerden oluşması yönüyle sınırlıdır. Dinin yardımseverlik üzerindeki etkisinin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için üst yaş gruplarından daha fazla bireyin katılımı ile bu araştırma tekrarlanmalıdır.

⁹² John O. Lemay - Larry W. Bates, "Exploration of Charity toward Busking (Street Performance) as a Function of Religion", *Psychological Reports* 112/2 (2013), 578.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Adnan. "İnsanlık Onurunu Koruma ve Kıрма Arasında Hayırseverlik Anlayışı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2014), 69-92.
- Anderson, Gary A. *Charity: the place of the poor in the Biblical tradition*. New Haven: Yale University Press, 2013.
- Aslan, Serkan. "İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Yardımseverlik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (2017), 163-163.
- Ayten, Ali. *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Bandura, Albert. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1977.
- Beabout, Gregory R. *Charity in Jewish, Christian, and Islamic Traditions*. Lanham: Lexington Books, 2017.
- Bilge, Emine Zehra - Kula, Mustafa Naci. "Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2020), 215-240.
- Brodman, James. *Charity & Religion in Medieval Europe*. Washington: Catholic University of America Press, 2009.
- Brooks, Arthur C. "Faith, Secularism, and Charity". *Faith & Economics* 44 (2004), 1-8.
- Carlson, Michael - Charlin, Ventura - Miller, Norman. "Positive Mood and Helping Behavior: A Test of Six Hypotheses." *Journal of Personality and Social Psychology* 55/2 (1988), 211-229.
- Cohen, Mark R. *Poverty and Charity in the Jewish Community of Medieval Egypt*. Princeton: Princeton University Press, 2005.
- Çetin, Ensar. "Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve ve Sadaka Taşı". *Akademik Bakış Dergisi*. 41 (2014), 1-12.
- Demir, Muhammed. *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Demirci, İbrahim. *Huzurlu ve mutlu yaşamın değerler ve karakter güçleri bağlamında karma bir araştırmayla incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Demirkol, Melih. "Dinî Bir Tutum Olarak Yardımseverlik". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 7/12 (2019), 211-232.
- Dunn, Elizabeth W. - Aknin, Lara B. - Norton, Michael I. "Spending Money on Others Promotes Happiness". *Science* 319/5870 (2008), 1687-1688.
- Eagly, Alice H. - Crowley, Maureen. "Gender and Helping Behavior: A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature". *Psychological Bulletin* 100/3 (1986), 283-308.
- Eisenberg, Nancy - Miller, Paul A. "The Relation of Empathy to Prosocial and Related Behaviors". *Psychological Bulletin* 101/1 (1987), 91-119.
- Gavrilova, Natalia S vd. "The response of violent mortality to economic crisis in Russia". *Population Research and Policy Review* 19/5 (2000), 397-419.
- Giordano, Amanda L vd. "Predicting Empathy: The Role of Religion and Spirituality". *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory & Research* 41/2 (2014), 53-66.
- Gray, Alyssa M. *Charity in rabbinic Judaism: atonement, rewards, and righteousness*. First edition. New York: Routledge, 2019.
- Guo, Yiting vd. "Viral Social Media Videos Can Raise Pro-Social Behaviours When an Epidemic Arises". *Journal of the Economic Science Association* 7/2 (2021), 120-138.
- Hogg, Michael A vd. *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Utopya Yayınevi, 2011.
- Ilchman, Warren Frederick vd. *Philanthropy in the world's traditions*. Bloomington: Indiana University Press, 1998.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 2010.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.
- Kızılgöçer, Muhammed. *Din Psikolojisinin 300'ü*. Ankara: Otto, 2020.
- Lemay, John O. - Bates, Larry W. "Exploration of Charity toward Busking (Street Performance) as a Function of Religion". *Psychological Reports* 112/2 (2013), 578-592.
- Lewis, Michael vd. *Handbook of Emotions*. 3rd ed. New York: Guilford Press, 2008.
- Mano, Rita S. "Social Media, Social Causes, Giving Behavior and Money Contributions". *Computers in Human Behavior* 31 (2014), 287-293.

- Mürşide, Gültekin. *Yardımseverlik Değeri ve Psiko-Sosyal İşlevleri: Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir İnceleme*. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Ok, Üzeyir. "Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.
- Parlatır, İsmail - Türk Dil Kurumu, ed. *Türkçe sözlük*. 9. baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998.
- Pichon, Isabelle - Boccato, Giulio - Saroglou, Vassilis. "Nonconscious Influences of Religion on Prosociality: A Priming Study". *European Journal of Social Psychology* 37/5 (2007), 1032-1045.
- Roeckelein, Jon E. *Dictionary of Theories, Laws, and Concepts in Psychology*. Westport, Conn: Greenwood Press, 1998.
- Schroeder, David A. vd. "Empathy and Prosocial Behavior". *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. Ed. David A. Schroeder - William G. Graziano. Oxford University
- Sharma, Amalesh - Borah, Sourav Bikash. "Covid-19 and Domestic Violence: An Indirect Path to Social and Economic Crisis". *Journal of Family Violence*. (2020), 1-7.
- Tanskanen, Antti Olavi - Danielsbacka, Mirikka. "Do Voluntariness and Charity Pay Off? Well-being Benefits of Participating in Voluntary Work and Charity for Older and Younger Adults in Finland". *Research on Ageing and Social Policy* 4/2 (2016), 2-28.
- Taylor, Shelley E - Peplau, Letitia Anne - Sears, David O - Dönmez, Ali. *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Imge Kitabevi, 2010.
- Valley, Paul. *Philanthropy: From Aristotle to Zuckerberg*. London Oxford New York New Delhi Sydney: Bloomsbury Continuum, 2020.
- Yılmaz, Ercan. "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 7/17 (2009), 109-128.